

τρεις μεγάλοι ψηφοί γαγάτου, ἑπτὰ φύλλα χρυσοῦ, δύο χαλκᾶ νομίσματα. Τὰ ἀντικείμενα περισυνέλεξε καὶ μετέφερε εἰς τὸ Μουσεῖον ὁ κ. Στυλ. Ἀλεξίου.

Παρὰ τὸ χωρίον Κρητῶν Μεραμβέλλου καὶ εἰς θέσιν Λαγάρι ἢ Λάκκοι ὁ ὑποφαινόμενος ἐπεσκέφθη θολωτὸν τάφον, ὠκοδομημένον διὰ μεγάλων ἀργῶν λίθων, ἀνακαλυφθέντα πρὸ ἐτῶν, ἀλλὰ παραμένοντα ἄγνωστον. Ὁ θάλαμος δὲν εἶναι μέγας, ἀλλὰ διασώζεται ὀλόκληρος μέχρι καὶ τῆς κλειδός. Ἐχει γίνεαι ἀναμόχλευσις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀλλὰ πιθανῶς δὲν ἀνεσκάφη μέχρι τοῦ βάθους. Ἡ ἰδιοκτήτρια τοῦ χώρου λέγει ὅτι ἀνευρέθησαν τρία πήλινα ἀγγεῖα. Πιθανῶς ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι παρόμοιοι τάφοι, οἵτινες θὰ ἀνασκαφοῦν προσεχῶς.

Παρὰ τὸ χωρίον Καβοῦσι καὶ εἰς θέσιν Κεφάλια ἀνευρέθησαν παρὰ χωρικοῦ πίθος θρυμματισθεὶς ὑπὸ βράχου καὶ τινα ἀγγεῖα.

Τέλος εἰς θέσιν ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰν καὶ δυσπρόσιτον, ἔναντι τοῦ χωρίου Καλαμαῦκι τῆς περιοχῆς Πραισοῦ, ἐπεσκέφθη ὁ ὑποφαινόμενος ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἐκ Σητείας κ. Φυγετάκη ἀκρόπολιν, χρησιμεύσασαν προφανῶς ὡς κρουσφύγετον. Ἐνδιαφέροντες πίθοι ΥΜΙΙΙ χρόνων ἦσαν σχεδὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν πλησίον τῆς κορυφῆς. Ἐκεῖθεν προέρχεται χαλκῆ μικρὰ ἀξίνη, ἣτις περιῆλθε τελευταίως εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Εὐμέγεθες πήλινον εἶδωλον, πιθανῶς τοῦ τύπου τῶν εἰδώλων Καρφι - Γάζι ἀνευρέθη ἐκεῖ πρὸ ἐτῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς κατεστράφη ὑπὸ τοῦ εὐρόντος.

Ἀρχαῖκα εἶδῶλια τοῦ 7ου καὶ 6ου αἰῶνος προερχόμενα ἐκ θέσεως ἱεροῦ παρὰ τὴν Ροῦσαν Ἐκκλησάν τῆς Σητείας ἐδωρήθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον παρὰ τοῦ δημοδιδασκάλου τοῦ χωρίου.

Ἐξητάσθη παρὰ τοῦ ὑπογραφομένου ἐπίσης ὁ χώρος ἔνθα πρὸ ἐτῶν ἐντὸς τῆς Σητείας ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἐκτόπισιν βράχων σειρὰ λίαν πρωτογόνων ἀρχαϊκῶν εἰδωλίων, μὲ κυλινδρικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σῶμα. Περισυνελέγησαν τεμάχια ὁμοίων, ἐν δὲ σχεδὸν ἀκέραιον μὲ ἔνθετον κεφαλὴν λίαν ἀρχαϊκοῦ δαιδαλικοῦ τύπου παρεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος.

Γενικῶς τὰ προσκλήματα δι' ἀνασκαφῶν ἢ ἐκ τυχαίας ἀνευρέσεως κατὰ τὸ λήγον ἔτος δικαιολογοῦν αἰσιόδοξον πρόβλεψιν διὰ τὸ προσεχὲς μέλλον. Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης ἀποδεικνύεται πάντοτε ἀνεξάντλητον εἰς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς.

Δεκέμβριος 1952

N. ΠΛΑΤΩΝ

ΤΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1952.

1.—Ἐνετικὴ Λέσχη Ρεθύμνης: Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο μνημεῖον ἀνεστηλώθη κατὰ τὸ ἔτος 1951 (βλ. «Κρητ. Χρονικά» Ε', σελ. 453). Ἐν τούτοις ἡ ἐργασία δὲν συνεπληρώθη λόγῳ ἐξαντλήσεως τῶν σχετικῶν πιστώσεων. Οὕτω δὲν κατεσκευάσθη τὸ μαρμάρινον δάπεδον τὸ ὁποῖον προεβλέπετο καὶ δὲν ἀπηλλοτριώθησαν τὰ προσκτίσματα τὰ καλύπτοντα τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ μνημείου. Τὸ Ἐφεδρικὸν Ταμεῖον Ρεθύμνης, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐπιχορήγησιν τοῦ ἔργου, δαπανῆσαν περὶ τὰ 50.000.000, ἐδήλωσεν ἐσχάτως ὅτι εἶναι ἤδη εἰς θέσιν νὰ καταβάλη καὶ τὸ ὑπόλοιπον, ἧτοι δραχμὰς 13.000.000, συνεπικουρούσης δὲ καὶ τῆς Δίσεως Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐλπίζεται ὅτι θὰ κατασκευασθοῦν τὰ δάπεδα. Πραγματοποιουμένης δὲ καὶ τῆς

ἀπαλλοτριώσεως, θὰ γίνῃ ἢ μεταφορὰ τῆς Ἀρχαιολ. Συλλογῆς Ρεθύμνης καὶ ἢ ἔκθεσις αὐτῆς ἐν τῇ Ἑνετικῇ Λέσχῃ, διότι κατὰ τὰ ἄλλα τὸ κτήριο εἶναι ἔτοιμον, ἔχον τὰ κατάλληλα κιγκλιδώματα καὶ ὑάλους.

2.—**Ναὸς Παναγίας Κρητσαῖς Μεραμβέλλου:** Ὁ ναὸς οὗτος, εἰς τῶν ὠραιότερων βυζαντινῶν ναῶν τῆς Κρήτης, ἔστερεώθη καὶ ἑκαθαρίσθη συστηματικῶς δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου κατὰ Μάρτιον 1952. Τὴν ἐργασίαν ἐξετέλεσεν ὁ Ἐπιμελητὴς Βυζ. Ἀρχαιοτήτων κ. Κ. Καλοκύρης διὰ τοῦ Ἀρχιτεχνίτου κ. Ζ. Κανάκη. Δι' αὐτῆς ἑκαθαρίσθησαν καὶ ἐπληρώθησαν διὰ τσιμέντου αἱ ἀφθονοῦσαι, ἐπὶ τῶν θόλων κυρίως, ρωγμαί, ἐκλείσθησαν δὲ διὰ τσιμέντου ἐπίσης αἱ ρωγμαί καὶ τὰ κενὰ τῶν τοιχογραφιῶν, τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ τσιμέντου καλυφθεῖσαι μὲ μαρμαροκονίαν. Ἀπεκαλύφθησαν τοιχογραφίαι διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ σοβά, ὁ ὁποῖος τὰς ἐκάλυπτε, ἅπασαι δὲ αἱ γραπτὰ διακοσμήσεις ἑκαθαρίσθησαν δι' ἀφαιρέσεως τῶν ἀλάτων καὶ ἐβερνικώθησαν καταστῆσαι οὕτω ἐμφανεῖς. Δημοσίευσις τοῦ ναοῦ ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τοιχογραφικῆς ἀπόψεως παρέχεται ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καλοκύρη εἰς τὰ «Κρητ. Χρον.», 5', σελ. 211 - 270 μετὰ πολλῶν πινάκων.

3.—**Ναοὶ Ἀμαρίου Ρεθύμνης:** Δι' ἐργασιῶν τῶν αὐτῶν ἔστερεώθησαν καὶ ἑκαθαρίσθησαν πέντε βυζαντινοὶ μονόκλιτοι καμαροσκέπαστοι ναοὶ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀμαρίου Ρεθύμνης. Οἱ θόλοι τινῶν ἐκ τούτων ἐκαλύφθησαν ἐξωτερικῶς διὰ τσιμέντου, ἔστερεώθησαν καὶ μερικῶς ἐπανεκτίσθησαν τοῖχοι, ἑκαθαρίσθησαν δὲ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ αἱ τοιχογραφίαι αὐτῶν. Ἐκ τοῦ συνόλου τούτου ἐξέχει ὁ ναὸς τοῦ χωρίου Θρόνου, ὁ ὁποῖος σώζει κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν τὴν τοιχογραφικὴν του διακόσμησιν. Πρέπει νὰ τονισθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ἐπιδειχθὲν διὰ τὸ μνημεῖον τοῦτον ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου Σταυρουλάκη, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε πρὸ ἐτῶν διὰ τὴν στέγασιν καὶ σωτηρίαν αὐτοῦ.

4.—**Ναὸς Ἀη Κυργιάννη Ἀλυκιανοῦ Χανίων:** Ὁ ἀξιολογώτατος οὗτος ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τοιχογραφικῆς ἀπόψεως ναὸς ἔστερεώθη καὶ ἑκαθαρίσθη ἐν μέρει ὑπὸ εἰδικοῦ συνεργείου κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ κ. Ὁρλάνδου, ἡ δὲ ἐργασία θέλει συνεχισθῇ. Ἦδη ἔστερεώθησαν τοῖχοι καὶ σταυροθόλια, καὶ ἀνεστηλώθησαν κίονες ἐν τῷ ναῷ. Διὰ τὰς ἐνδιαφερούσας τοιχογραφίας εἰργάσθη ὁ κ. Ζ. Κανάκης ἀφαιρέσας ἐπιχρίσματα, συμπληρώσας ρήγματα καὶ κενὰ διὰ τσιμέντου καὶ μαρμαροκονίας, ἀφαιρέσας ἅλατα κ.λ. Μεταξὺ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν καὶ καθαρισθεισῶν τοιχογραφιῶν ἀναφέρομεν τὴν Πλατυτέραν, τὸ Τρίμορφον, τὴν Ἀνάληψιν, τὴν Πεντηκοστὴν καὶ σειρὰν ὅλην Ἀγίων.

5.—**Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ Σούγιας Σελίνου:** Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ ἀναλλοίωτον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Σύτας, ἀνευρέθη τυχαίως μεγάλη παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ ἐπὶ τῶν λειψάνων δὲ τούτων καὶ πρὶν ἢ τὸ πρᾶγμα γίνῃ γνωστὸν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν ἐκτίσθη πρὸς διετίας περίπου νέος ναὸς. Εὐτυχῶς τὰ λαμπρὰ μωσαϊκὰ δάπεδα τῆς Βασιλικῆς μικρὰν ζημίαν ὑπέστησαν, περιλαμβάνονται δὲ τώρα ἐντὸς τοῦ νέου ναοῦ, τοῦ ὁποῖου οἱ μακροὶ τοῖχοι ἐβασίσθησαν ἐπὶ τῶν στυλοβατῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Βασιλικῆς. Τὰ μωσαϊκὰ καταλαμβάνουν ἑκτασιν 15×6 μέτρων περίπου, παριστάνουν δὲ ἐλάφους, παγώνια, ἀγγεῖα, καὶ διακοσμητικὰ θέματα, ἀποτελοῦντα οὕτω λαμπρὸν καὶ μοναδικὸν διὰ τὴν Κρήτην σύνολον. Διὰ τὴν στερέωσιν τούτων εἰργάσθη ὁ ἀρχιτεχνίτης κ. Ζαχ. Κανάκης κατ' Ὀκτώβριον 1952. Ἡ ἐργασία συνίστατο εἰς τὰ ἑξῆς: Αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὰ μωσαϊκὰ ρωγ-

μαί, αποτέλεσμα τῆς ἀναμοχλευτικῆς ἐνεργείας τῶν δένδρων κυρίως, ἐκαθαρίσθησαν μέχρι τοῦ παλαιοῦ ὑποστρώματος τῶν ψηφιδωτῶν τὸ ὅποιον ἦτο εἶδος «καλδεριμίου». Ἐν συνεχείᾳ αἱ ρωγμαὶ αὗται ἐκαλύφθησαν διὰ τσιμέντου, διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ ὑλικοῦ περιωρίσθησαν κύκλῳ τὰ ψηφιδωτὰ ἵνα συγκρατηθοῦν. Ἀντιμετωπίζεται ἤδη τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας τῶν δαπέδων τούτων ἀπὸ τῆς φθορᾶς τὴν ὁποίαν θὰ ἐπιφέρουν οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸν ναόν. Τέλος σημειοῦμεν ὅτι ἡ εἰδοποίησις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας σχετικῶς πρὸς τὰ μωσαϊκὰ ἐγένετο παρὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως Χανίων κ. Κασιμάτη.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ 1952.

Ἐκ τῶν μᾶλλον σημαντικῶν πνευματικῶν γεγονότων τοῦ λήξαντος ἔτους 1952 εἶναι ἡ ἴδρυσις καὶ μερικὴ ἐκθεσις τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ὡς γνωστὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ μακ. Ἀνδρέου Λυσιμ. Καλοκαιρινοῦ ὅπως ἡ οἰκία του χρησιμεύσῃ ὡς ἱστορικὸν Μοῦσεϊον ἐπραγματοποιήθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν καὶ τῆς γενναίας ἀρωγῆς τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων Ἡρακλείου, ὡς καὶ τοῦ Ἐφεδρικοῦ Ταμείου καὶ τοῦ Δήμου Ἡρακλείου. Τὸ οἰκοδόμημα μεταποιηθὲν καταλλήλως ἐδέχθη ἤδη τμῆμα τοῦ πρὸς ἐκθεσιν ὑλικοῦ καὶ συγκεκριμένως ἐξετέθη ἐξ ὀλοκλήρου ἡ συλλογὴ μεσαιωνικῶν γλυπτῶν τοῦ Δημοσίου, ἡ ὁποία ἦτο μέχρι σήμερον ἀποθηκευμένη εἰς τὸ Μοῦσεϊον Ἡρακλείου. Εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦτο προσετέθη καὶ ἄλλο συλλεχθὲν διὰ δαπάνης καὶ μερίμνης τῆς Ἐταιρείας, συγκεκριμένως τὸ ἀξιόλογον σύνολον παλαιοχριστιανικῶν γλυπτῶν, τὸ ὅποιον ἀπέκειτο κατὰ χώραν ἀκόμη εἰς τὸν ἐν Γόρτυνι ναὸν τοῦ Ἁγίου Τίτου.

Εἰς τὸ ἐκτεθὲν τμῆμα περιλαμβάνονται: α) Ἡ αἶθουσα παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν γλυπτῶν. Ἐν αὐτῇ ἡ κυρία ὁμάς εἶναι ἡ μνημονευθεῖσα τοῦ Ἁγίου Τίτου, δηλ. ὁ ἄμβων, ἐν μέρει ἀνασυγκροτηθεῖς, θωράκια τοῦ τέμπλου, ὑπέρθυρα κ.λ., στόμια φρεάτων μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις, κιονόκρανα, καὶ ἐπιγραφαὶ χριστιανικαὶ ἐπιτύμβιοι.

β) Ἡ αἶθουσα ἐνετικῶν γλυπτῶν. Ταῦτα εἶναι κατὰ μέγα μέρος οἰκόσημα εὐγενῶν ἐνετικῶν καὶ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, ἐπιτύμβιοι γλυπτοὶ λίθοι, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀνασυγκροτημένα ἤτοι δύο ἀψιδώματα τοποθετημένα εἰς τὰς θύρας τῆς αἰθούσης, μία κομψὴ κρήνη μὲ σύστημα ἐπαλλήλων μικρῶν δεξαμενῶν κ. ἄ. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη προέρχονται ἐκ τῶν μεγάρων τοῦ Χάνδακος, τὰ δὲ οἰκόσημα ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν τειχῶν. Ἐκ τῶν ἐκλειψάντων μνημείων ἀντιπροσωπεύεται μὲ μέρος τοῦ γλυπτοῦ κόσμου των ἡ Πύλη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (μετάλλιον τοῦ Ἁγίου ἐφίππου) καὶ ἡ Λέσχη (Loggia) τοῦ Χάνδακος. Αὐτῆς ἀνασυνετέθη ἐνδεικτικῶς τμῆμα τῆς ζωφόρου μὲ τρίγλυφα καὶ μετόπας εἰκονιζούσας λέοντας καὶ τρόπαια ὄπλων. Ἡ θρησκευτικὴ γλυπτικὴ ἀντιπροσωπεύεται μὲ σύνολον μαρμαρίνων καὶ πωρίνων κεφαλῶν, κορμῶν κ.λ. καὶ μὲ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ναῶν (ρόδαξ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου κ.λ.). Ταῦτα ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον τμῆμα.

γ) Ἡ αἶθουσα ἐπιγραφῶν, ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν. Ἐκτίθενται ἐπιγραφαὶ σχέσιν ἔχουσαι μὲ κατασκευὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις θρησκευτικὰς ἢ ὀχυρωτικὰς, καὶ ἐπιτύμβια μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν καὶ ἐπιγρα-